

УДК 372.36: 376.22

Т. Г. Роменська
rav117@yandex.ru

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ НАВИЧКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ ТА ДИТЯЧИМ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ: ТЕОРЕТИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відомості про автора: Роменська Тамара, завідувач кабінету соціальної реабілітації Навчально-методичної служби Державного комплексу соціальної реабілітації дітей-інвалідів (м. Миколаїв), аспірант Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України. У колі наукових інтересів – проблема формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем.

rav117@yandex.ru

Contact: Tamara Romenska, Chief of Social Rehabilitation Department of the Educational and Methodological Service of the State Complex for Handicapped Children Rehabilitation (Mykolaiv, Ukraine), Postgraduate Student of the Institute of Special Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Focus of scientific interest includes problems of formation of social and living skills by preschool children with cerebral palsy.

rav117@yandex.ru

Роменська Т. Г. Формування мотиваційного компонента предметної діяльності у дітей третього року життя із дитячим церебральним паралічем засобами кондуктивної педагогіки / Т. Г. Роменська // Вісник Інституту розвитку дитини: вип. 35. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 104–109.; **Роменська Т. Г.** Поняття «Соціально-побутові навички» дошкільників із дитячим церебральним паралічем: міждисциплінарний аналіз проблеми дослідження / Т. Г. Роменська // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: науково-методичний збірник. Випуск 9 / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупасової. – К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – С. 106–116.; **Роменська Т. Г.** Терміносистема формування соціально-побутових навичок у дошкільників із дитячим церебральним паралічем / Т. Г. Роменська // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені

В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. А. Л. Ситченка. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 252–260.; **Роменська Т. Г.** Проблема формування соціально-побутових навичок у дітей дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем: теоретичний аспект / Т. Г. Роменська // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – вип. V. В 2-х т., том 2. – Кам'янець-Подільський: ПП-Медобори, 2006, 2015. – С. 261-273.

Роменська Т.Г. Соціально-побутові навички дошкільників із типовим розвитком та дитячим церебральним паралічем: теоретичні витoki та сучасні напрями дослідження. У статті автором проаналізовано наукові розвідки щодо змістового наповнення поняття «соціально-побутові навички» у дошкільників із типовим розвитком та дитячим церебральним паралічем (далі ДЦП). У контексті компетентної та особистісно зорієнтованої парадигм освіти визначено сутнісні складники в структурі соціально-побутових навичок: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, праксеологічний та соціокультурний. Теоретично обґрунтовано необхідність імплементації міждисциплінарного підходу до проблеми формування соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП. Доведено, що в межах міждисциплінарного підходу постає закономірним упровадження в корекційно-реабілітаційний процес елементів інтегральних технологій (сенсорної інтеграції, методики М. Монтесорі, кондуктивної педагогіки А. Петью, ерготерапії та інших). Розкрито, що міждисциплінарний вимір проблеми передбачає паритетне представлення у структурі соціально-побутових навичок як соціальної складової, пов'язаної зі сферою соціуму, так і побутової, що корелює зі сферою традиційно-побутової культури.

Ключові слова: дитячий церебральний параліч, типовий розвиток, дошкільники, соціально-побутові навички, інтегральні корекційно-реабілітаційні технології.

Роменская Т. Г. Социально-бытовые навыки дошкольников с типичным развитием и детским церебральным параличом: теоретические истоки и современные направления исследования. В статье автором проанализировано научные исследования относительно содержательного наполнения понятия «социально-бытовые навыки» в дошкольников с типичным развитием и детским церебральным параличом (далее ДЦП). В контексте компетентностной и личностно ориентированной парадигм образования определены обозначенные составляющие в структуре социально-бытовых навыков: мотивационно-ценностный, когнитивный, праксеологический и социокультурный.

Теоретически обоснована необходимость имплементации междисциплинарного подхода к проблеме формирования социально-бытовых навыков у дошкольников с ДЦП. Доказано, что в пределах междисциплинарного подхода становится закономерным внедрение в коррекционно-реабилитационный процесс элементов интегральных технологий (сенсорной интеграции, методики М. Монтессори, кондуктивной педагогики А. Пете, эрготерапии и других). Раскрыто, что междисциплинарное измерение проблемы предусматривает паритетное представление в структуре социально-бытовых навыков как социальной составляющей, связанной со сферой социума, так и бытовой, что коррелирует со сферой традиционно-бытовой культуры.

Ключевые слова: детский церебральный паралич, типичное развитие, дошкольники, социально-бытовые навыки, интегральные коррекционно-реабилитационные технологии.

Romenska T. G. Social and living skills of preschool children with typical development and with cerebral palsy: theoretical backgrounds and modern research tendencies. Scientific exploration concerning informative content of the notion “social and living skills” of preschool children with typical development and cerebral palsy (hereinafter referred to as CP) has been analyzed by the author in the article. Recent researches and published works concerning the matters of formation of social and living skills by preschool children with typical development have been analyzed (time of making the basis of social and living competence, effectiveness of current complex programs forming social and living skills). A need to separate the following types of skills, urgent for living, among the social and living skills has been confirmed: culture of consumer behaviour, safety in environment and other types of skills together with necessity to form social relations and various forms and means of communication; social interaction with children of the same age and adults. Matters concerning the study of specifics of formation of social and living skills of children of diverse age with cerebral palsy by researches in sphere of special education and psychology have been revealed. The matters concerning bases for formation of social and living skills in Ukrainian and foreign orthopedagogues’ and ortopsychologists’ researches of different aspects have been analysed. Peculiarities of development of children with cerebral palsy have been determined, which actualize development of innovative methods and ways of formation of social and living skills. Ways to search new trends concerning study of this matter have been singled out. In context of competency and personally-oriented paradigms of education the following essential components have been determined in the structure of social and living skills: motivation and value, cognitive, praxeological and socio-cultural. Necessity to implement interdisciplinary approach to problem of social and living skills of preschool children with cerebral palsy have been theoretically grounded. It

has been proved that within the interdisciplinary approach an introduction of elements of integral technologies (sensory integration, M. Montessori methodology, conductive pedagogy of A. Petio, ergotherapy etc.) into correctional and rehabilitation process appears to be natural. It has been revealed that interdisciplinary measurement of the problem expects a parity presence of both social component related to social sphere and living correlated with sphere of traditional and living culture in the structure of social and living skills.

Key words: children's cerebral palsy, typical development, preschool children, social and living skills, integral correctional and rehabilitation technologies.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реально існуючі зміни в різних сферах суспільного життя визначають актуальність пошуку нових, ефективно діючих механізмів соціально-психологічної адаптації особистості, яка є основою незалежного соціально-побутового функціонування в умовах змішаного типу дизонтогенезу (при ДЦП). Зазначене спонукає до наукового огляду теоретичних витоків та сучасних напрямів дослідження в аспекті формування соціально-побутових навичок (далі СПН) у дітей із типовим розвитком та з ДЦП. Аналіз різнобічних концептуально-методичних напрацювань учених у сфері формування СПН в умовах типового розвитку та у дітей із ДЦП сприятиме обґрунтуванню системного бачення шляхів вирішення заявленої наукової проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування СПН у дітей дошкільного віку із типовим розвитком є предметом вивчення науковців Г. Беленької, Р. Буре, Є. Герасимової, Г. Годіної, Л. Захаревич, Т. Маркової, В. Нечаєвої, Д. Сергєєвої та ін. Незначна група дослідників у галузі спеціальної освіти та психології вивчала специфіку формування СПН у дітей різного віку із ДЦП (С. Аттермієр, К. Дженс, Н. Климон, Н. Мартін, О. Наумов, Б. Хаккер) [9; 15]. Відтак, зазначене спонукає до аналізу основ формування СПН у різноаспектних дослідженнях українських та зарубіжних ортопедагогів і ортопсихологів (Е. Артеменко, Л. Вознюк, Н. Войцель, Л. Ержебет, Т. Зальцман, А. Заплатинська, М. Єфименко, Т. Ілляшенко, В. Кобильченко, Н. Кукса, Х. Мюллер, А. Обухівська, І. Омельченко, А. Путятин, М. Родненко, О. Романенко, А. Соколова, Г. Хворова, О. Чеботарьова, А. Шевцов та ін.) [6; 10; 11; 16; 18; 19; 23; 24], у яких побіжно розкривається заявлена наукова проблема.

Формулювання мети статті. Формування СПН дітей із церебральним паралічем відрізняється своєю специфічністю. Позаяк, саме специфічні особливості розвитку дітей з церебральним паралічем актуалізують розроблення інноваційних методів і прийомів формування СПН. Ми ставимо перед собою двоєдине завдання – проаналізувати

теоретичні витоки та сучасні напрями дослідження вчених щодо формування СПН в умовах типового та змішаного дизонтогенезу й виокремити шляхи до пошуку нових у дошкільників із ДЦП.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку З. Плохій, С. Кулачківської, С. Ладивір, важливо приділяти значну увагу СПН, зокрема самообслуговуванню. П'ятий рік життя – це чи не найважливіший період для формування операціональних можливостей дитини в найрізноманітніших соціально-побутових ситуаціях. Особливої уваги потребує робота з формування СПН у групі п'ятирічних дітей. Експериментальні дослідження учених (Г. Беленька, М. Машовець, Л. Калуська, Н. Кот, Н. Кривошея, В. Павленчик) доводять те, що основи соціально-побутової компетенції закладаються до п'яти-шести років [13; 14; 21].

Позаяк, можемо зробити висновок, що саме середній та старший дошкільний вік є сенситивним періодом для формування системи соціально-побутових операцій: орієнтувальних, інструментальних та організаційно-регулятивних.

Побудова освітнього процесу не за однією, а за кількома програмами дає змогу повніше враховувати інтереси, бажання, потреби, можливості й задатки кожної дитини задля своєчасного цілісного розвитку її особистості. Не залишається без програми така ділянка системи і змісту дошкільної освіти як формування СПН. Із контекстом Базового компонента дошкільної освіти (в якому чільне місце відведено предметно-практичній компетенції) узгоджуються і вимоги чинних комплексних програм: Впевнений старт, Українське дошкілля, Соняшник в аспекті формування СПН. У цих програмах більшою мірою окреслено низку завдань щодо залучення дітей до різних видів праці. Отже, висвітлено специфіку трудового виховання, однак цілісно не представлено інтеграцію соціально-комунікативних і предметно-практичних компетенцій у межах поняття «соціально-побутові навички».

У програмах, розроблених Г. Шатовою та А. Івановою, простежується суголосне бачення щодо формування культури споживання в структурі СПН дошкільників. Вони наголошують на необхідності інтеграції економічної складової до змісту СПН [5; 7]. Сучасні дослідження культури споживання дітей дошкільного віку як важливої складової щодо формування СПН, представлені в наукових розвідках П. Абдулвагабової, Н. Беляєвої, Л. Галкіної, Л. Голуб, Г. Григоренко, А. Смоленцевої, Р. Жадан та ін. Вчені Г. Григоренко і Р. Жадан зазначають, що відповідно до нової редакції Базового компонента дошкільної освіти передбачено формування в дітей елементарних споживчих уявлень, зокрема і про житлово-комунальні послуги [1].

Інноваційним змістом щодо формування СПН відзначається авторська програма «Дитина і довкілля», розроблена Л. Калуською. Метою програми є навчання дітей способів регулювання власної поведінки у довкіллі, серед людей, предметів, в умовах стихійних природних явищ та катастроф. Зміст програми загалом орієнтований на старших дошкільнят [8].

Відтак ми можемо зробити висновок, що програма Л. Калуської зорієнтована на формування когнітивно-праксеологічної складової СПН у дошкільників.

Педагогічні дослідження останніх років в Україні (Г. Беленька, М. Машовець, Л. Калуська, Н. Кот, Н. Кривошея, В. Павленчик) переконливо доводять, що СПН мають формуватися через ознайомлення з працею дорослих. Знання про професії дорослих, їх соціальну значущість, мотиви, напрями праці починають регулювати вчинки дітей, перебудовувати їхні мотиви і ставлення до власної праці, результатів праці інших людей [21].

Розуміння та освоєння соціально-побутових компетенцій відбувається у процесі оволодіння дітьми трудовими навичками й операціями (В. Логінова, М. Крулехт, Н. Крилова, Л. Мішаріна, Г. Шатова); через інтерес до особистості дорослої людини і через ставлення до неї (С. Козлова, С. Журат, О. Дибіна, А. Шахматова).

Такої ж думки про працю, як джерело СПН дітей, дотримуються О. Долинна, О. Низковська. Визначаючи значення й особливості СПН, вони зазначають, що їх формування в праці має відбуватись у межах предметно-практичної діяльності й тісно пов'язане з грою [4].

Позаяк, цим і зумовлюється наукова доцільність використання в сучасній педагогічній лексиці термінів «предметно-практична діяльність», предметно-практична компетенція/компетентність як більш адекватних для характеристики дошкільного віку. Однак, для позначення й охоплення всієї розлогості поняття «соціально-побутові навички» вважаємо недостатнім їх розгляд тільки через призму предметно-практичної компетенції, адже за таких умов втрачається соціальна складова, що представлена соціально-комунікативною та соціокультурною складовою.

Науковець в галузі дошкільної освіти Г. Беленька наголошує на необхідності формування мотиваційно-ціннісних основ СПН у дітей. Вона зазначає, що підвалини соціального досвіду особистості закладає сім'я. Впровадження в життя родини нових традицій і дотримання їх сприятимуть особливому стилю спілкування. Скажімо, дослідниця радить запровадити вдома: матусин вихідний, коли всі хатні справи виконують тато і діти; суботнє чаювання в бабусі; походи до театру чи музею.

Виходячи з вище з'ясованого, можемо зробити висновок про необхідність виокремлення в структурі СПН важливого та суголосного

компетентнісній та особистісно зорієнтованій парадигмі освіти мотиваційно-ціннісного компонента.

В дослідженнях російських учених (Р. Буре, Г. Годіної, Л. Захаревич, В. Нечаєвої, Д. Сергєєвої) самообслуговування розглядається як праця дитини, спрямована на обслуговування самої себе (одягання-роздягання, прийом їжі, санітарно-гігієнічні процедури). В теорії і практиці освітньо-виховної діяльності українських ДНЗ самообслуговування включене в зміст праці дітей, вивчається як вид праці та в широкому контексті досліджене вченими в галузях дошкільної освіти (Г. Беленька, О. Долинна, О. Низковська, М. Машовець та ін.) та спеціальної дошкільної освіти (С. Аттермієр, Н. Джонсон-Мартін, К. Дженс, О. Маллер, М. Пітерсі, Р. Трелоар, О. Чеботарьова та ін.).

Аналіз досліджень дозволяє зробити висновки, що на сьогодні не можна СПН асоціювати тільки з різновидами праці: самообслуговуванням, господарсько-побутовою та ручною працею, працею в природі. Реальність сьогодення засвідчує затребуваність виокремлення серед видів СПН актуальних для життя: культури споживацької поведінки, безпеки в довіллі та інших видів навичок у поєднанні з необхідністю формування соціальних відносин і різноманітних форм і засобів спілкування; соціальної взаємодії з однолітками та дорослими. Позаяк, проведений аналіз спонукає нас до визначення в структурі СПН у контексті компетентнісної та особистісно зорієнтованої парадигми освіти сутнісних психолого-педагогічних основ їх функціонування в дітей із типовим розвитком та з ДЦП: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, праксеологічних та соціокультурних.

Унаслідок множинних порушень розвиток дітей із ДЦП в аспекті освоєння СПН виявляється складним, тому виникає необхідність не лише у виявленні специфічних проблем формування означених навичок, але і у надійній діагностиці таких порушень і розробці методики комплексної реабілітації цієї категорії дітей.

Сучасні науковці в галузі ортопедагогіки А. Шевцов, Г. Хворова зазначають, що повинен бути затверджений у встановленому порядку алгоритм створення індивідуальної програми медико-психолого-педагогічного реабілітування, невід'ємною складовою якого є формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП; потрібно змінити підхід до міждисциплінарної взаємодії у наскрізному єдиному плануванні роботи кожного фахівця, з регулярним плановим проведенням консиліуму, із врахуванням такого важливого питання як соціально-побутова реабілітація [24].

У ході формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП ми спиратимемося на ортопедагогічний підхід до науково-практичного впровадження корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з порушеннями опорно-рухового апарату, обґрунтований А. Шевцовим.

На думку дослідника, дієвим підґрунтям формування соціально-побутових навичок є використання елементів інтегральних міждисциплінарних корекційно-реабілітаційних технологій (методики Марії Монтесорі, кондуктивної педагогіки Петьо, анімалотерапії, ігротерапії, методів лікувальної педагогіки, соціальної педіатрії, ерготерапії, арттерапії тощо) [23, с. 278].

Вище зазначені інтегральні корекційно-реабілітаційні технології у процесуальному розумінні дають відповідь на запитання «Як зробити (з чого та якими засобами)?», а саме у нашому випадку визначають науково-методичне підґрунтя та специфіку формування СПН у дошкільників із ДЦП.

На подібних мультидисциплінарних основах соціально-побутового реабілітування дитини з ДЦП наголошує німецький дослідник Губертус фон Фосс. Він зауважує, що такі інтегральні та системні концепції, як методи Петьо і Козьявкіна, – повинні бути співвіднесені з урахуванням вікових особливостей, виду і складності відповідного випадку при ДЦП, із традиційними методами лікування за Войтом, Бобат, Кастильо Маралес, ерготерапією, сенсорною інтеграцією за Jean Ayres, музичною терапією, терапією за Монтесорі та ін. [2].

З урахуванням вище викладеного, до основних методів комплексної реабілітації та в якості підґрунтя для формування СПН у дітей із ДЦП належать методика В. Козьявкіна, К. Семенової, Бобат-терапія, Войта-терапія, технологія Кастильо Маралес, класичні методики кінезотерапії, ін'єкції ВоНТА, сенсорна інтеграція, ерготерапія та інші.

Подібного комплексного бачення дотримуються В. Мартинюк, В. Панасюк, О. Назар, які зазначають, що у дітей з ДЦП необхідно проводити корекцію не лише рухових порушень, але й супутньої коморбідної симптоматики. Реабілітація повинна бути спрямована на покращення соціальної адаптації дитини в навколишньому середовищі, на покращення самообслуговування, спілкування, дозвілля, забезпечення відвідування освітніх та громадських закладів, підвищення якості життя такої дитини [12].

Формування СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП передбачає використання особливих форм організації освітнього середовища, яких не потребує дитина з типовим розвитком. Освітні елементи зазначеного середовища передбачають розроблення спеціального корекційного та реабілітаційного змісту, засобів, методів і форм організації навчально-виховного процесу, а також опанування інтегральними знаннями та навичками вчителями-реабілітологами.

Вчені О. Романенко, Л. Ханзерук, О. Чеботарьова, А. Шевцов описують реабілітаційні технології, апробовані у вітчизняній мережі центрів і установ медико-соціальної реабілітації, які відвідують

дошкільники з ДЦП. Автори наголошують на необхідності створення кабінетів соціально-побутової реабілітації [3].

Однією з технологій, засобами якої стає можливим формування СПН у дошкільників із ДЦП, постає Монтессорі-терапія. Українські дослідниці М. Родненко, Л. Саєнко обґрунтовують теоретико-технологічні основи застосування означеної методики в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми з ДЦП. В основі системи М. Монтессорі лежить чітке розуміння структури діяльності. Дитина вмотивована: їй цікаво в спеціально організованому середовищі, вона задовольняє власні потреби в сенсорних відчуттях, русі, спілкуванні, порядку, роботі, виборі виду діяльності, в повторенні, в координованих рухах, соціальному розвитку, комунікаціях, в удосконаленні різних функцій, у свободі та незалежності [19; 20].

Однією із ключових технологій, засобами якої стає можливим формування СПН у дошкільників із ДЦП, постає кондуктивна педагогіка А. Петьо (Н. Войцель, М. Круль, А. Петьо, А. Фінк та ін.). Елементи кондуктивної педагогіки – ритмічний намір або ритмічний зачин, надання дитині можливості вибору, застосування допоміжної й альтернативної комунікації дають змогу змодельовати корекційно-розвивальну роботу з дітьми із врахуванням їх потреб та психофізичних можливостей. Достатній розвиток функцій верхніх кінцівок, що є основою формування життєво необхідних навичок, зокрема соціально-побутових, значною мірою забезпечує можливість повноцінної соціальної адаптації та інтеграції таких людей у суспільство (В. Босих, А. Ванчова, Л. Гриценко, Є. Данілавичутє, Т. Ілляшенко, І. Левченко, О. Мастюкова, А. Обухівська, О. Романенко, Н. Скрипка, А. Смолянінов та ін.). У цьому контексті маємо розглянути дослідження, в яких обґрунтовується роль працетерапії у набутті соціально-побутових компетенцій.

Українська дослідниця Н. Кукса висвітлює організаційно-методичні особливості і можливості працетерапії як засобу відновлення функцій рук у дітей дошкільного віку і молодшого шкільного віку зі спастичними формами церебрального паралічу [11].

Зважаючи на дослідження вчених, а саме щодо порушення моторики рук, що спостерігаються при всіх формах ДЦП та виявляються у затримці тонких диференційованих рухів, слабкості дрібних м'язів, дискоординації рухів кисті та пальців рук (Л. Бадалян, І. Левченко, О. Приходько, К. Семенова) вважаємо за необхідне доповнити цей напрям працетерапії вправами з навчання дитини навичкам користування віконно-дверними ручками; сантехнічними приладами; маніпуляційними дошками вишивання.

Одним із ефективних методів формування СПН у дошкільників із ДЦП низка науковців (Ю. Васягіна, О. Жебровська, І. Лук'янова,

К. Мішина, Г. Сандер, В. Суханов, Ф. Юнусов та ін.) уважає окупаціональну терапію чи ерготерапію. Ерготерапія виникла шляхом інтеграції медицини, спеціальної педагогіки, андрогогіки, спеціальної психології, соціальної роботи та інших гуманітарних та антропологічних наук. Ця активна реабілітаційна технологія сприяє відновленню та збереженню здоров'я, поверненню дитини до нормального соціального та побутового функціонування, інтеграції її в суспільство.

Основою ефективної інтеграції зазначеної групи осіб в загальноосвітній простір є освоєння незалежного способу життя і набуття соціальних компетенцій (Е. Данілавичуте, О. Наумов, Н. Климон, А. Лаврентьева, І. Омельченко, О. Романенко, Г. Хворова, О. Чеботарьова, А. Шевцов та ін.).

Позаяк, особливої важливості при формуванні СПН набуває зміщення фокусу уваги в корекційно-розвивальній роботі з практичних побутових компетенцій на набуття соціальних здатностей. Соціальна компетенція в дошкільному віці включає в себе уміння співпрацювати; готовність спілкуватися з однолітками та іншими дітьми, дорослими; уміння адаптуватися в новій групі, колективі, незнайомих умовах. Сутнісна роль соціальної складової соціально-побутових навичок у дошкільників із ДЦП розкривається в наукових пошуках, спрямованих на вивчення особливостей соціальної взаємодії дошкільників із ДЦП як суб'єктів спілкування у предметно-практичній діяльності (І. Омельченко, О. Романенко).

У роботі О. Романенко виокремлено групу чинників, які негативно впливають на формування соціально-перцептивного передбачення в дітей із ДЦП [18]. Дослідницею І. Омельченко запропоновано методичку поетапного формування компонентів соціальної перцепції у старших дошкільників із ДЦП. Основні завдання з формування диспозиційного компонента соціальної перцепції полягають у формуванні здатностей: враховувати інтереси, потреби інших людей; диференціювати дорослих на близьких і чужих, будувати взаємини з ними [16; 17].

Відтак, наукові положення окреслені вченими в аспекті розвитку соціально-перцептивного передбачення та соціальної перцепції мають бути імплементовані в процесі вивчення та формування соціокультурної складової СПН, що представлена культурою взаємодії в діадах «дитина-дорослий» та «дитина-дитина» у дошкільників із ДЦП.

Специфіка організації роботи в спеціальному навчальному закладі ґрунтується на принципі міждисциплінарного підходу (М. Малофєєв, К. Стребелева, С. Шевченко, Л. Шипіцина). Науковці розглядають взаємодію як професійне спілкування фахівців, яке дозволяє партнерам реалізувати спільну діяльність, орієнтовану на єдиний результат, у нашому випадку – на формування соціальних взаємин як складової СПН.

Науковці Б. Бейкер, А. Брайтман, Г. Доман, Л. Ханзерук у своїх працях обґрунтовують особливості мотивації та емоційно-ціннісного розвитку дітей із ДЦП. Особлива роль емоційно-ціннісного аспекту розвитку підтверджується не лише авторитетними дослідженнями зарубіжних та вітчизняних дослідників дитинства (А. Валлона, П. Лавренє, В. Мухіної, О. Кононко та ін.), а також означенням нової емоційно-ціннісної складової розвитку сучасної дитини у програмних документах. Вченою Л. Ханзерук розкриті наукові підходи до емоційно-ціннісного розвитку дошкільників із дитячими церебральними паралічами, а також рекомендується програмовий зміст щодо реалізації означеної лінії розвитку в умовах дошкільних навчальних закладів і родини. Програмний матеріал з емоційного та соціально-особистісного розвитку дошкільників із ДЦП спрямовує педагога-реабітолога на формування мотиваційно-ціннісного складника в структурі СПН [22].

Вчені Л. Шипіцина, І. Мамайчук вивчають специфіку роботи щодо лексики дітей із церебральним паралічем. Особлива увага приділяється опосередкуванню предметно-практичної діяльності. У цьому контексті питання застосування альтернативної системи комунікації і допоміжних технічних засобів у ході формування СПН у дошкільників із ДЦП знаходиться у фокусі уваги відомих англійських, польських, німецьких фахівців, які опікуються вивченням церебральних паралічів (М. Браун, М. Круль, Х. Мюллер, П. Пауль, Н. Фінні, А. Фінк та ін.).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок із цього напрямку. Виходячи з вище проаналізованих досліджень та змісту програмового забезпечення з формування СПН у дошкільників із типовим розвитком та з ДЦП, можемо зробити наступні висновки. По-перше, психолого-педагогічний аналіз теорії і методики формування СПН в умовах типового розвитку актуалізує необхідність виділення у їх структурі: мотиваційно-ціннісних, когнітивних, праксеологічних та соціокультурних складників, що набувають чітких обрисів в умовах компетентної та особистісно орієнтованої парадигми сучасної спеціальної та дошкільної освіти. По-друге, аналіз спеціальних розвідок, що сфокусовані на теоретико-методичних аспектах специфіки розвитку та формування СПН в умовах ДЦП, засвідчують необхідність імплементації міждисциплінарного підходу, в межах якого постає закономірним упровадження в корекційно-реабілітаційний процес елементів інтегральних реабілітаційних технологій (сенсорної інтеграції, методики М. Монтесорі, кондуктивної педагогіки А. Петьо, ерготерапії та інших). По-третє, міждисциплінарний вимір проблеми вимагає її розв'язання через паритетне представлення у структурі СПН як соціальної складової, пов'язаної зі сферою соціуму, так і побутової, що корелює зі сферою традиційно-побутової культури. Перспективи майбутніх наукових розвідок із окресленого нами питання вбачаємо у

вивченні специфіки та рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивного, праксеологічного, соціокультурного компонентів СПН у дітей дошкільного віку з ДЦП.

Бібліографія

1. **Григоренко Г.** Виховуємо раціонального споживача / Г. Григоренко, Р. Жадан // Дошкільне виховання. – 2012. – № 1. – С. 16–19.
2. **Губертус фон Фосс.** Детский церебральный паралич (ДЦП) – панорама лечебных возможностей / Губертус фон Фосс // *Physiotherapie*. – 2006. – № 5. – С. 12–16.
3. **Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі.** Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату: навчально-методичний посібник / А.Г. Шевцов, О.В. Романенко, Л.О. Ханзерук, О.В. Чеботарьова, за заг. наук. ред. А.Г. Шевцова. – К. : Видавничий дім «Слово», 2014. – 200 с.
4. **Долинна О.** Праця – ефективний засіб формування предметно-практичної компетенції дошкільників / О. Долинна, О. Низковська // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 12. – С. 16–27.
5. **Дошкольное образование.** Словарь терминов / [Сост. Н.А. Виноградова и др.]. – М. : Айрис-пресс, 2005. – 400 с. – (Дошкольное воспитание и развитие).
6. **Заплатинська А.Б.** Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей із церебральним паралічем / А.Б. Заплатинська // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20 (2). – С. 291–299.
7. **Іванова А.** Економічний досвід старшим дошкільнятам / А. Іванова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 7. – С. 22–24.
8. **Калуська Л.** Дитина і довкілля. Авторська програма / Л. Калуська // Палітра педагога. – 2001. – № 2. – С. 12–13.
9. **Климон Н. Л.** Формирование социально-бытовых навыков у детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата средствами игры: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталья Леонидовна Климон; Ленинградский ГУ им. А.С. Пушкина. – Санкт-Петербург, 2012. – 25 с.
10. **Кобыльченко В.В.** Психологическое сопровождение семьи ребенка с церебральным параличом: теоретические и прикладные аспекты / В.В. Кобыльченко // Актуальные проблемы междисциплинарного подхода к этапной комплексной реабилитации детей с церебральным параличом: материалы научно-практического семинара с международным участием. – М. : МГПУ, 2013. – С. 64–72.
11. **Кукса Н.В.** Відновлення функцій верхніх кінцівок у дітей із церебральним паралічем засобами предметного середовища / Н.В. Кукса, А.В. Тимощенко // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, (18–19 квітня 2013 року,

- м. Суми): у 2-х т. / ред. кол.: А.І. Кудренко, Ю.О. Лянной, В.А. Косяк та ін. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2013. – Т. 1. – С. 358–363.
12. **Мартинюк В.** Засади доказової медицини в реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи / Український вісник психоневрології. – 2012. – Том 20, вип. 3 (72). – С. 118.
13. **Машовець М.** Даруємо радість праці / М.Машовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 5. – С. 8–9.
14. **Машовець М.** Даруємо радість праці / М.Машовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 6. – С. 10–11.
15. **Наумов А.А.** Педагогические условия формирования социально-бытовых навыков у детей со спастическими формами ДЦП: дис. канд. наук с коррекционной педагогики (олигофренопедагогики): 13.00.03 / Александр Анатольевич Наумов; Уральский ГПУ. – Екатеринбург, 2005. – 262 с.
16. **Омельченко І.М.** Особливості соціальної перцепції у ставленні до сім'ї дітей старшого дошкільного віку з ДЦП / І.М.Омельченко // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2010. – Вип. 15. – С. 390–393.
17. **Омельченко І.М.** Особливості формування соціальної перцепції у дітей старшого дошкільного віку з дитячим церебральним паралічем : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08 / Омельченко Ірина Миколаївна; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 20 с.
18. **Романенко О.В.** Роль соціально-перцептивного передбачення у системі підготовки дітей з церебральним паралічем до інтеграції в суспільство / О.В.Романенко // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2010. – Вип. 15. – С. 398–400.
19. **Родненюк М.Є.** Науково-теоретичне обґрунтування методики нейропсихологічної корекції порушень пізнавальної діяльності дошкільників з дитячим церебральним паралічем засобами Монтесорі-терапії / М.Є.Родненюк // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 28. – С. 193–203.
20. **Саєнко Л.І.** Методичні рекомендації до проведення корекційно-відновлювальної роботи з дітьми, що мають особливі потреби, за методикою Марії Монтесорі / Л.І.Саєнко. – Чернігів, 2009. – 32 с.
21. **Сучасні п'ятирічні діти:** проблеми та особливості розвитку. Матер. Всеукр. наук.-метод. конф. (4 червня 2013 року, м. Київ) / авт. – упоряд. : О.А. Удод, Т.В. Панасюк, О.В. Низковська, Т.П. Носачова, І.Ю. Резніченко, О.І. Швачова / за заг. ред. Б.М. Жебровського. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 88 с.
22. **Ханзерук Л.О.** Емоційно-ціннісний розвиток дошкільників з дитячими церебральними паралічами / Л.О.Ханзерук // Актуальні питання корекційної освіти. – 2012. – Вип. 3. – С. 263–274.
23. **Шевцов А.Г.** Обґрунтування ортопедагогіки / А.Г.Шевцов // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19 (1). – С. 274–284.
24. **Шевцов А.Г.**

Сучасні міждисциплінарні підходи до етапної комплексної реабілітації дітей із церебральним паралічем / А.Г. Шевцов, Г.М. Хворова // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 281–285.

References

1. **Hryhorenko, H.** and Zhadan, R. (2012). Vychovuyemo ratsional'noho spozhyvacha. Doshkil'ne vykhovannya, 1, pp. 16–19. (In Ukrainian).
2. **Gubertus fon Focs** (2006). Detskij tserebral'nyj paralich (DTSP) – panorama lechebnyh vozmozhnostej. Physiotherapie, 5, pp. 12–16. (In Germany).
3. **Shevtsov, A.** et al. (2014). Dytna z porushennyamy oporno-rukhovero aparatu v zahal'noosvitn'omu prostori. Metodychni rekomendatsiyi fakhivtsyam z orhanizatsiyi ta vprovadzhennya inklyuzyvnoyi formy navchannya ditey z porushennyamy funktsiy oporno-rukhovero aparatu: navchal'no-metodychnyy posibnyk. Kiev: Vydavnychy dim «Slovo». (In Ukrainian).
4. **Dolynna, O.** and Nyzkovs'ka, O. (2012). Pratsya – efektyvnyy zasib formuvannya predmetno-praktychnoyi kompetentsiyi doshil'nykiv. Vychovatel'-metodyst doshil'noho zakladu, 12, pp. 16–27. (In Ukrainian).
5. **Vy`nogradova, N.** (2005). Doshkol'noe obrazovany`e. Slovar` termy`. Moscow: Ajry`s-press. (In Russian).
6. **Zaplatyns'ka, A.** (2012). Napryamy formuvannya ta korektsiyi protsesiv sensornoyi intehratsiyi u ditey iz tserebral'nym paralichem. Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsial'no-pedahohichna, 20(2), pp. 291–299. (In Ukrainian).
7. **Ivanova, A.** (2006). Ekonomichnyy dosvid starshym doshil'nyatam. Doshkil'ne vykhovannya, 7, pp. 22–24. (In Ukrainian).
8. **Kalus'ka, L.** (2001). Dytna i dovkillya. Avtors'ka prohrama. Palitra pedahoha, 2, pp. 12–13. (In Ukrainian).
9. **Klimon, N.** (2012). Formirovanie sotsial'no-bytovykh navykov u detej s narusheniyami funktsij oporno-dvigatel'nogo aparata sredstvami igry: avtoref. dis. Ph. D. Leningradskij GU im. A. Pushkina. Sankt-Peterburg. (In Russian).
10. **Kobyl'chenko, V.** (2013). Psihologicheskoe soprovozhdenie sem'i rebenka s tserebral'nym paralichom: teoreticheskie i prikladnye aspekty. Aktual'nye problemy mezhdistsiplinarnogo podhoda k ehtapnoj kompleksnoj rehabilitatsii detej s tserebral'nym paralichom: materialy nauchno-prakticheskogo seminaru s mezhdunarodnym uchastiem. Moscow: MGPU, pp. 64–72. (In Ukrainian).
11. **Kuksa, N.** and Tymoshchenko, A. (2013). Vidnovlennya funktsiy verkhnikh kintsivok u ditey iz tserebral'nym paralichem zasobamy predmetnoho seredovyscha. Suchasni problemy fizychnoho vykhovannya i sportu shkolyariv ta studentiv. Sumy: SumDPU im. Makarenka A. [online], 1 pp. 358–363. (In Ukrainian).
12. **Martynyuk, V.** (2012). Zasady dokazovoyi medytsyny v rehabilitatsiyi ditey z orhanichnym urazhennyam nervovoyi systemy. Ukrayins'kyy visnyk psykhonevrolohiyi, 20, issue. 3 (72), pp. 118. (In Ukrainian).
- 13.

Mashovets', M. (2006). Daruyemo radist' pratsi. Doshkil'ne vykhovannya, 5 pp. 8–9. (In Ukrainian). 14. **Mashovets', M.** (2006). Daruyemo radist' pratsi. Doshkil'ne vykhovannya, 6 pp. 10–11. (In Ukrainian). 15. **Naumov, A.** (2005). Pedagogicheskie usloviya formirovaniya sotsial'no-bytovykh navykov u detej so spasticheskimi formami DTSP. Ph.D. Ural'skij GPU. Ekaterinburg. (In Russian). 16. **Omel'chenko, I.** (2010). Osoblyvosti sotsial'noyi pertseptsiyi u stavleni do sim"yi ditey starshoho doshkil'noho viku z DTsP. Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsial'no-pedahohichna, 15, pp. 390–393. (In Ukrainian). 17. **Omel'chenko, I.** (2010). Osoblyvosti formuvannya sotsial'noyi pertseptsiyi u ditey starshoho doshkil'noho viku z dytyachym tserebral'nym paralichem : avtoref. dys. Ph.D. In-t spets. pedahohiky NAPN Ukrayiny (Kiev). (In Ukrainian). 18. **Romanenko, O.** (2010). Rol' sotsial'no-pertseptyvnoho predbachennya u systemi pidhotovky ditey z tserebral'nym paralichem do intehratsiyi v suspil'stvo. Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsial'no-pedahohichna, 15, pp. 398–400. (In Ukrainian). 19. **Rodnenok, M.** (2014). Theoretical and researching ground of neuropsychological correction of violations of cognitive activity preschool children with cerebral paralysis by Montessori-therapy. Magazine of M. Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 19: Correction pedagogy and special psychology, 28, pp. 193–203. 20. **Sayenko, L.** (2009). Metodychni rekomendatsiyi do provedennya korektsiyno-vidnovlyuval'noyi roboty z dit'my, shcho mayut' osoblyvi potreby, za metodykoyu Mariyi Montessori (z dosvidu roboty pedahoha z Montessori-terapiyi). Chernihiv. (In Ukrainian). 21. **Zhebrovs'kyy, B.** et. al. (2014). Suchasni p"yatyrichni dity: problemy ta osoblyvosti rozvytku. Materialy Vseukrayins'koyi naukovometodychnoyi konferentsiyi (4 chervnya 2013 roku, Kiev). Ternopil': Mandrivets'. (In Ukrainian). 22. **Khanzeruk, L.** (2012) Emotsiyno-tsinnisnyy rozvytok doshkil'nykiv z dytyachymy tserebral'nymy paralichamy. Aktual'ni pytannya korektsiynoyi osvity, 3, pp. 263–274. (In Ukrainian). 23. **Shevtsov, A.** (2012). Obgruntuvannya ortopedahohiky. Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil's'koho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsial'no-pedahohichna, 19 (1), pp. 274–284. (In Ukrainian). 24. **Shevtsov, A.** and Khvorova, H. (2013). Suchasni mizhdystyplinarni pidkhody do etapnoyi kompleksnoyi reabilitatsiyi ditey iz tserebral'nym paralichem. Naukovyy chasopys NPU im. M. Dragomanova. Seriya 19: Korektsiyna pedahohika ta spetsial'na psykhohohiya, 23, pp. 281–285. (In Ukrainian).

Авторський внесок: Роменська Т.Г. – 100%

Дата відправлення статті 01.03.17 р.